

”וְשִׁבְשֵׁתָ” – שיבושים נפוצים בתפילה והגייתם הנכונה

”בני יהודה שהקפידו על לשונם נתקיימה תורתם בידם, בני גליל שלא הקפידו על לשונם – לא נתקיימה תורתם בידם” (עירובין, נ”ג, א). הנחיצות בקריאה נכונה בתפילה אינה פוסחת על אף עדה, ואולם המציאות מראה שקיימים שיבושי הגייה מרובים בתפילה. אפשר שמגיל צעיר לא ניתן מספיק דגש על כך מצד המשפחה ו/או הממסד הלימודי, אולם גם בסיסורים נעדר, לעיתים, סימון או הסבר כלשהו להגייה המדויקת. כך נולדה, אולי, הרגשה בקרב רבים כי ”העיקר הכוונה... זאת על אף הלכות מפורשות בנושא בשולחן ערוך” (אורח חיים, ס”א-ס”ב).

ההקפדה על הגייה נכונה בתפילה חשובה מאוד, שכן לעיתים משנה את המשמעות, כגון בתפילת העמידה: ”מְהֵרָה תַּעֲמִיחַ” ולא ”מְהֵרָה” (שמשמעותה קללה), או בחזרת הש”ץ: ”מְפִי אֶהְרֹךְ” ולא ”הארוך” (וכי ארון מדבר?), או למשל בקדיש: ”וְיִתְעַלֶּה” ולא ”יתלה” (שמו של הקב”ה יתלה חס ושלום?), או בקריאת שמע: ”וְזָכְרָתֶם” ולא ”ושכרתם” (לשכור מצוות?), וכן למשל יש להגיד ”וְאַהֲבָתְךָ” במלרע ולא במלעיל (אחרת יובן שרק בעבר אהבת את ה'), וכן, לדוגמה, יש להדגיש את האות ”ע” ב”נִשְׁפָּע” (וכי הקב”ה חס ושלום נִשְׁפָּע אצל משה?), או למשל לא לבלוע את האות ”אלף” ב”וַיִּרְאוּ הָעָם” (שלא יישמע שמא העם יורה על ה'), וכך הלאה והלאה באינספור דוגמאות בתפילה.

יתכן, למשל, שמעולם לא קראנו את ”קריאת שמע” בצורה נכונה! אז נכון, ”אף על פי שמצווה לדקדק באותיותיה, קראה ולא דקדק בהן – יצא” (שו”ע, אורח, ס”ב, א). אולם, הכוונה פה אם בדיעבד קרא בחוסר דקדוק, ומלכתחילה יש וראוי לדקדק, וכך הדגיש גם ספר החינוך (מצווה ת”כ). לשון הזהר הקדוש חריפה עוד יותר: ”אִי חָסֵר אֹת אֶת מְקָרֵת שְׁמַע, לֹא מְקַבֵּל לָהּ” (זהר חדש, מדרש רות, ק”י, ע”א), ולא בכדי אמר הקב”ה: ”אם שמרתם שלי לקרותה כתיקנה, אף אני אשמור את שלכם” (מדרש תנחומא, קדושים, ו'), אף קיבלנו עצה טובה כי ”כל המאריך באחד מארכיון לו ימיו ושנותיו” (ברכות, י”ג, ב’).

קריאת חירום זו מופנית בעיקר לחזנים ולקוראים בתורה, בתקווה להטמעת הדגשים במהלך תפילות השנה. יש לציין, כי ישנן דוגמאות רבות מאוד שנבצר ממני מלהכניסן פה, אולם בתקווה שחלק מעקרונות בסיסיים אלו יעזרו להקיש לשאר המקרים הרבים בהם נתקלים בתפילה. כאן המקום להעיר, כי ישנם עקרונות נוספים, בהם הדעות חלוקות, ועל כן העדפתי לא להכניס ראשי בין הרים גדולים ולהכריע בהם. כמו-כן, לא ציינתי הבדלי מסורות בין העדות (כגון בחזרת הש”ץ: נְבִיאָךְ אצל הספרדים ונְבִיאָךְ אצל האשכנזים, או למשל: ”מוֹתִים אֶנְחִנוּ לָךְ שְׁאֲתָה” אצל האשכנזים וּשְׁאֲתָה אצל הספרדים), וכן לא התייחסתי למהירות תפילת החזנים שלעיתים גורמת לתקלות (כגון שאומרים ברוכ”ה במקום: יְרֻדָּה אֲתָה, או שאינם מחכים לכהנים שיסיימו להגיד את ’אֱלֹהֵי ו-וְלָךְ, מילים קצרות יחסית ביחס לתנועה האופקית הארוכה יותר שהכהנים עושים במילים אלו). בנוסף, יש לדעת כי כללי ההגייה בתפילה לא תמיד עולים בקנה אחד עם כללי הניקוד העברי (כמו למשל מתן דגש באותיות בכ”פ בתחילת מילה, בעוד שבתפילה – חלקן מופיעות ללא דגש כלל, כמו ב”רְקֹדוּ בְּאֵלִים”), לכן הדבר עלול לבלבל קמעה. בכל אופן, ככלל, בכל שאלה, או ספק שמתעורר – יש כמובן לשאול חכם או מומחה המבין בסוגיית הדקדוק וההגייה בתפילה.

‘המצוי והרצוי’ – להלן צורות הגייה נכונה ל-10 סוגי שיבושים נפוצים בתפילה:

- שוואים:** שווא בתחילת מילה הוגים כשווא נע, ולכן ב”שְׁמַע וְיִשְׂרָאֵל”, יש לבטא את ”ש” כשווא נע (Shema) ולא כצליל של שווא נח (Shma), וזאת, אגב, תוך הטעמת סוף המילה (כמלרע) והדגשת האות ”ע”. כנ”ל במילים: תִּקְעַ (Teka ולא Tka), כְּבוֹד (Kevod ולא Kvod), בְּרִיךְ (Berikh ולא Brikh). כמו-כן, שווא דגושה באמצע מילה הוגים גם כן כשווא נע, לכן במילה קִדְשֵׁנוּ יש לומר Kideshanu ולא Kidshanu, או למשל במילה ’מִמְקוֹמוֹ’, יש לומר Mimkomo ולא Mimkomo. יש לציין, כי בשל הדעות החלוקות שצייתי לעיל, לא ניתנה התייחסות למקרים כגון:
 - אם שווא שמגיע אחרי יו” בתחילת מילה הוא שווא נע או שווא נח: וְכָל, וְכָל־כָּדָ, וְכָל־כָּדָ, וְכָל־כָּדָ, וְכָל־כָּדָ, וְכָל־כָּדָ, וְכָל־כָּדָ, וְכָל־כָּדָ, וְכָל־כָּדָ.
 - אם שווא באות לא דגושה אחרי תנועה קטנה (פתח, סגול, חיריק קטן, קבוץ וקבוץ קטן) הוא שווא נע או שווא נח: הַמְבֹרָךְ, הַמְשֻׁבָּח וְהַמְפָּאֵר, וְיִבְרָךְ, וְיִכְסֹה, וְיִהִי.
 - אם שווא אחרי תנועה גדולה (קמץ גדול, חיריק מלא, צירי, שורוק וחולם) הוא שווא נע או שווא נח: נוֹרָאֲתִיד, טוֹבָד, צִדְקָתְךָ.
- הטעמת מלעיל + מלרע:** מלעיל: ומי דומה לך, הַשִּׁיבָה, לא אֲבִיחָה, לִי, בְּיָמֶיךָ הַגִּינִי, בְּצִלְעֵי שְׁמִיעַ, לא עֲשֵׂה כו, אֶמְלֵל אֲנִי, אֲבִינוּ אֲתָה, וְיִשְׁעֵךָ, פָּחַר בְּנוֹ, וְנָתַן לָנוּ. מלרע: וְאַהֲבָתְךָ, וְדַבְּרָתְךָ, כְּלוֹ רַחֲמִיךָ, הַצְלִיחָה נָא, קוֹמָה ה', הוֹדֵנוּ לָהּ (בפסוקי דמזמרה), הוֹדֵנוּ עַל אֲרֶץ (בהכנסת ספר תורה ובתשומות לב ל”חולס” ביו”ר השני).
- הפרדת אותיות דבוקות במילים עוקבות:** בְּכָל לִבְבְּךָ, וְאַבְדָתְךָ מִתְרָה, וְכִי רַחֲמִיךָ, פָּנִינוּ וְיִקְרָא, אִישׁ שְׁיִשְׁמַע, וְכִסִּיל לֹא, אֶת טַעֲמוֹ, עַל לָבוֹ, תִּשְׁלַח חֲרָךְ.
- צליל אותיות דומה:** יִתְגַּדֵּל וְיִתְקַדַּל, טוֹב וְלֹא טוֹף, וְנִזְכָּר וְלֹא וְנִשְׁכָּר, לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וְלֹא תִשְׁכְּרוּ.
- ניקוד מבלבל:** מִשְׁפָּחוֹת עַמִּים (בשווא) וְלֹא מִשְׁפָּחוֹת עַמִּים, רוֹקַע הָאֶרֶץ וְלֹא רוֹקַע הָאֶרֶץ, מִמְלָכוֹת הָאֶרֶץ וְלֹא מִמְלָכוֹת הָאֶרֶץ, תִּאֲחָר וְלֹא תִאֲחָר, וְנִפְלוּ וְלֹא וְנִפְלוּ, וְנִחְנוּ קִמְנוּ וְנִתְעַדְדוּ וְלֹא וְנִחְנוּ קִמְנוּ וְנִתְעַדְדוּ, כָּרַב גָּדְלוּ (בבבוי) וְלֹא כָרַב גָּדְלוּ (בחוּל).
- הגיית אותיות:** כּוֹרְעִים וְלֹא כוֹרִים, מְלֻכּוֹתֶיךָ וְלֹא מְלֻכּוֹתֶיךָ, קָרָאוּ וְלֹא קִירוּ, אֶהְרֹן וְלֹא הָאֲרוֹן, וְיִתְהַדָּר וְלֹא וְיִתְהַלֵּל, וְיָרַעַם וְלֹא יָרַם. גם כאן לא ניתנה התייחסות למקרים בהם הדעות חלוקות, כגון:
 - באות ”י” באמצע/סוף מילה: כמו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (Beney או Bene), או מְעִשֵׂי יָדֶיךָ (Maasey או Maase), או ’אֱלֹהֵינוּ’ (Eloheynu או Elohenu).
 - במילה ’אחד’ ב”שמע ישראל”: אין להאריך את האות ”א” (שו”ע, אורח, ס”א, ו'), משמע לעשות את האות יד’ רפויה, כמו Th, לדוגמה: Thhhhh-ד-חחח-ד (Thhhhh).
- אי הדגשת אותיות:** וְיָאֵה בָּנִים (Vananim ולא Banim), עוֹשֶׂה פֶלֶא (Fele ולא Pele), מְבַקְשֵׁי פִנְיָ (Fa ולא Pa) בְּרוּךְ (Ve ולא Be), נְקִי כַפִּים (Ka ולא Kha). בנוסף, בשמות ה' לא מבטאים את ה”א”, למשל: יש לומר לָלֵהִים וְלֹא לָלֵהִים, פְּלִהֵינוּ וְלֹא פֶלֶהֵינוּ, פְּדוּנוֹנוּ וְלֹא פֶאֶדוּנוֹנוּ.
- פיסוק נכון במשפט:** ’צִיִּית הַכֶּנֶף – פְּתִיל תְּכֵלֶת’ וְלֹא ’צִיִּית – הַכֶּנֶף פְּתִיל תְּכֵלֶת’, ’לְדוֹד – ה' אֹרִי, וְלֹא ’לְדוֹד ה' – אֹרִי וְשְׁעִי, ’בְּחֻמְלָה – רַבָּה אֲמוֹנָתְךָ’ וְלֹא ’בְּחֻמְלָה רַבָּה – אֲמוֹנָתְךָ, וּמִצּוֹר – דָּבַשׁ אֲשִׁיבְךָ וְלֹא יִמְצוֹר דָּבַשׁ – אֲשִׁיבְךָ, ’צִדִּיק – פְּתָרָה יִפְרָח’ וְלֹא ’צִדִּיק פְּתָרָה – יִפְרָח’.
- קמצים:** קמץ קטן הוגים כמו ’חולם’, כגון: ’שְׁפָטָה הָאֶרֶץ’ (Shofita ולא Shafita), ’חֲנֻנִי’ (Khanenu ולא Khanenu), ’פְּתִיבָנוּ בְּסִפְרָךְ’ (Katvenu ולא Katvenu), אולם מאידך – בקדיש לדוגמה, יש לומר וְיִלְעָלְמִי, עם קמץ באות יע' ולא בקמץ קטן.
- חטפים** (באותיות גרוניות): חטף פתח הוגים כמו האות ’A’ (אחרי לבבך, רבות מְחֻשְׁבוֹת, תְּחִנּוּנֵינוּ, וְעַבְדְּתָם, וְאַבְדָתְם, וְאַרְמְנוֹהוּ, נֶאֱדָה קִדְשׁ), חטף קמץ הוגים כמו האות ’O’ (וּבְטָהֳרָה, פֶּעֶלְךָ, קִדְשׁ, הַצְרִי), וחטף סגול הוגים כמו האות ’E’ (וְאַצְאֵי, נֶאֱמָנִים, וְתִאֲסוּף, וְהַעֲבִיר, שְׁהִיִּיתֶנּוּ, שְׁהִיִּזְרֹתָ).

מי ייתן שדגשים אלו יחזקו אותנו גם בסוגיית הכוונה בתפילה, שלא תהא התפילה רק כגריסה בעלמא, שכן ”כל תפילה שאינה בכוונה – אינה תפילה” (משנה תורה לרמב”ם, אהבה, תפילה, ד', ט”ו), וחידוש הרב סולובייצ'יק שאחת הכוונות בתפילה היא כוונת פירוש המילים (”חידושי רבינו חיים הלוי”, עמ' 2). כמו-כן, דנו בגמרא (ברכות, ו', ע”ב) מה הפירוש בפסוק: ”כָּתוּב לְבָנֵי אֲדָם” (תהילים, י”ב, ט'), וענו ’אלו דברים שנעמידם ברומו של עולם ובני אדם מזלזלים בהן’, ורש”י פירש: ”כגון תפילה שעולה למעלה”. מכל מקום, להלכה פסק מרן בשולחן ערוך ש”המתפלל צריך שיהיה בלבו פרוש המילות שמוציא בשפתיו” (שו”ע, אורח, צ”ח, א'). כך או כך, אין בכלל ספק שכוונה בתפילה תוביל גם כן להתנהגות נאותה בתפילה, ציאת שמיים ודרך ארץ. שנוזה לראות משיח צדקנו בקרוב וגאולה שלמה!

